

КИЇВСЬКА ШКОЛА ТА В.КОРДУН: ПОЕЗІЯ ЗВОРОТНОСТІ

Вже близько тридцяти років минуло з того часу, відколи вони прийшли в літературу. Прийшли тихо, без галасу й штовханини, і зайняли те місце, яке тривалий час лишалося незаповненим: кого зваблювали пишні апартаменти, хто боявся забуття у тиші самозосередженої творчості...А вони прийшли й стали тими мешканцями, при зустрічі з якими сусіди знижують плечима, а проте - завжди мають на оці, відчуваючи за ними якусь щасливу справжність.

Йдеться про поетів так званої Київської школи (М. Воробйова, В. Голобородька, М. Григоріва, В. Кордуна). Їх називають

«лівим крилом шістдесятників», «постшістдесятниками», «нешістдесятниками» тощо. Таке відсилання до явища шістдесятництва є досить приблизним як з хронологічної точки зору, так і з огляду на світоглядно-поетичну якість їхньої поезії.

«Ущільнення ядра» (за В. Кордуном) відбувається наприкінці 60-их¹, активна ж творчість припадає на 70-ті й наступні за ними роки. Ці поети ніби перебували у 'внутрішній еміграції', їх довго не друкували. Але попри все це, їхній поезії була (і залишилася) притаманною

особлива внутрішня свобода і художня самодостатність. В їхньому випадку ми переконливо можемо говорити про найбільш радикальну модерну пропозицію в українській поезії II-ої половини XX ст. (на теренах України).

Є всі підстави вважати, що досвід українських модерних практик (значною мірою маііфестованого й риторичного модернізму «Молодої Музи», поліморфного модернізму 20-30-их — (ранній П.Тичина, Є.Плужник, В.Свідзинський, Б.-І.Антонич) був лише частково засвоєний шістдесятниками, котрі вмістили його в конкретний соціально-політичний та історичний контекст, potwierджуючи вагу «ужиткового» слова. У своєму часі до поезії Київської школи значно ближча творчість І.Калинця з її органічним багатоголоссям та В.Стуса з її напруженою самістю («самовоздвигнення» Стуса і «височіння» Кордуна - поняття одного ряду).

Найбільш типологічно подібною до поезії Київської школи є творчість поетів Нью-Йоркської групи (Е.Андієвська, Б.Бойчук, В.Вовк, Патриція Килина, Б.Рубчак, Ю.Тарнавський та інші), що сформувалася в другій половині 50-х. Адже саме ці поети різко «десоціологізують» сферу поетичного та утверджують красу як самодостатню цінність. Б.Рубчак так означає специфіку цього явища: «Сама поезія повертається у власне нутро»². Через відмову від тем «батьківщини», «страждання в холодній чужині», навіть «славетної історії дідів» здійснюється естетичний поворот до тем мови, слова, мистецтва. Поети Київської школи, дотримуючись цього ж напрямку, здійснюють цей поворот, сказати б, на рівень нижче, *онтологізуючи естетику*. Коли в поезії Нью-Йоркської групи світ часто вибудовується в межах індивідуальної «семантичної конфігурації»³, його предметність розріджується, а мова починає оперувати поетичними абстракціями, то в поезії Київської школи які завгодно гносеологічні комбінації знаків підтверджуються онтологічно, слово виявляє своє глибоке закорінення в надрах національного буття. Звідси - його особлива буттєва иитомість, образна предметність, сутнісна, сказати б, явленість. Поетичним тут виступає не тільки означник, а й саме

означуване; поетична форма й дійсність, яку вона відображує. Поети Київської школи ніби видобувають і вивільнюють ту поезію, яка, за висловом Р.У.Емерсона, «була написана спервовіку»⁴.

Використовуючи формулу В.Моренця про «об'єкт» поезії (конкретну людину реального життя), що його повернули шістдесятники, та «суб'єкт» (особистість в її унікальному бутті), що його почала утверджувати «тиха» поезія 70-х⁵, зазначимо, що в поезії Київської школи радикальна суб'єктивізація відбувається через обов'язкове щеплення одиничної людської екзистенції з тяглим буттям етносу, через використання в індивідуальних образних структурах глибинних національних архетипів.

Отож, йдеться про поезію напrawdę здійсненої свободи у «триєдиному», як пише В.Кордун, аспекти⁶, а саме: *особистості* поза будь-якими соціально-політичними рамками (доречно тут навести думку Х.Ортеги-і-Гассета про те, що «історія з її соціальної і політичної сторони - поверхня.., а історична дійсність у своїй глибині чисте прагнення жити, потуга, подібна до космічних сил»⁷); *творчості*, що виявляється в органічному житті незаангажованого слова. *Свобода народу*, потрактована як доконаний факт (і це чи не центральний пункт "світоглядної програми" Київської школи з огляду на "автохтонність" їхньої творчості). Варто додати й свободу читача, якому надається право «дореалізовувати» ці тексти у читанні, активізуючи одне зі значень полісемантичних слів чи заповнюючи семантичні «простори» у синтагмі.

Виділимо деякі найзагальніші ознаки поезії Київської школи. Так, для цього письма характерний міфологізм поетичного мислення й міфопоетика у тому чи тому вигляді (у Голобородька вона найпоспідовніше виявляється в переосмислених фольклорних формах, у Кордуна - в тенденції до авторської міфологізації). З міфовиміром пов'язане сприйняття і розуміння буття в його процесуальності як неокінченого проекту, яке щоразу вивершується у творчому акті за допомогою магічного слова (так, у Кордуна життя «*постійно доростає до самого себе*»). За всім сущим у світі визнається право на

«індивідуалізоване» буття й вільний самовияв. Органічні зв'язки та відношення в природі відкриваються людині, яка стоїть «урівень» з іншими феноменами (такі натурфілософські поетичні «студії» притаманні М.Воробйову). Через поцінування розумної причинності й гармонії в природі проектується вихід на Абсолют та у релігійний вимір.

Майже вся поезія Київської школи неримована й писана вільним віршем. Тут відсутність рими - не художньо значимий елемент тексту чи «мінус-ирійом» (Ю.Лотман), а радше інтуїтивний вибір. Адже, як можна думати, це той рівень поетичного творення, який ще не передбачає її [рими] існування. Він *епічний, напіврозповідний*, що корелює з давніми зразками національної епіки.

У цій поезії мова стає об'єктом поетичної реконструкції. О.Потебня, передвіщуючи положення сучасної феноменологічної естетики, писав, що рух від образного зображення до інформаційного призначення слова завдячує зростанню в ньому семантичного навантаження й відповідно зменшенню його семантичної наповненості⁸. Поети Київської школи пробують ніби розсунути семантичні пласти й виокремити внутрішній образ («внутрішню форму» за Потебнею) слова. Своєрідний онтогенез мови, «розкручений» у зворотньому порядку, з особливою яскравістю явлений у поезії М.Григоріва⁹.

Поезія В. Корду на, одного з «квадриги», загалом відзначається всіма цими якостями, але має й свої характерні особливості. Не випадково свою передмову до дебютної публікації В. Корду на (1967 р.) І.Драч назвав «Диво Віктора Кордуна». Бо це й справді саме те відчуття, що з'являється при читанні його поезій.

Існування людини в світі, існування світу в людині сприймається не як здійснений факт, а як постійно триваюче диво, як майже магічний обряд буття в космічному просторі. «*Шем незбагненої святості*», тиха радість причетності до таїни («партиципації» за Л. Леві-Брюлем) є визначальним світоощуттям у поемах «Земля натхненна», «Височіння», «Одкровення світла». Це релігійність радше синкретичного штибу, що в певних моментах відбиває традиційний світогляд та вірування похрещених предків-язичників. Віра в християнського Бога,

сказати б, «ретранслюється» через поклоніння довершеній красі природи:

Жоржиновий Христос
з Початку воді
набирає в обличчя своє води-
иоцілунками обмиває
пелюстку за пелюсткою
жоржини кожної -
(«Жоржиновий Христос»)

Естетика набуває етичних характеристик. Абсолютний вимір «простертий» горизонтально, небо "покладається" па землю, і в «храмах життя» ставиться знак тутешньої присутності.

Якщо М.Григоріву йдеться про зведення чи відбудову храму (збірка «Спорудження храму»), то Кордуну насамперед - про його збереження. Людина (і не тільки) в його поезії наділена тривкою родовою й загалом «буттєвою» пам'яттю, а світ у своїй проминальності та невинному рухові часу ніби застигає *sub specie aeternitatis* («з погляду вічності»): «*Цей світ минає за мить - і триває одвічно*». Час несе на собі ознаки вічності й синхронно видовжується. Площина минулого може щільно доточуватися й «оприсутнюватися» в теперішньому часі існування. Так, особистісна пам'ять активізує в поетичній свідомості часопростір дитинства, а пам'ять родова, етнічна дозволяє, безперечно, не проживати, а переживати («прадавнє переживання» за К.-Г.Юнгом) архаїчне буття етносу, поетично реконструйоване в формах авторського міфу. (Кордуна вабить період давньої Скіфії, давньоруських племен). Відтак у тяглому часі виділяється пласт давноминулого, позбавленого конкретних часових характеристик, означеного «коли ще»

Ще жінка невіддільна від землі
та рівна їй
і глибиною, і життєдайністю,
не земляна,
але й не замкнена у колообіг крові
це так:
немов землежона подвійна
дивиться у себе
і не бачить початків - ні земного, ані
жіночого
(«Скіфська далеч»)

Цей час, подібний до міфічного пра-часу, є джерелом усього, що було «після» і своєрідною «парадигмою означників» (Є.Мелетинський). Адже у Кордуна рослини, речі й явища зберігають у собі свій прапочаток: яблуко втримує насінину, з якої колись (дуже давно) виросла яблуня; сліди бережуть образ людини, яка їх залишила; навіть дощ приносить із собою запах *"диму з минулого тисячоліття"*.

З огляду на таку буттєву протяжність М.Москаленко слушно висновує у своїй студії, що поезія В.Кордуна складається з «епічних першоструктур»¹⁰, в яких реалізуються (в індивідуальній творчій манері) загальні особливості міфомислення. «Системні» зв'язки в цьому світі здійснюються через метаморфози-взаємоперетворення. Предмети можуть бути водночас і самими собою, і чимось зовсім інакшим. Для Кордуна характерний метонімічний принцип організації свого світу (ціле замінюється частиною і навпаки). Так, разом із прив'язим букетом можна вихлюпнути й рештки минулої ночі. І людина в цьому світі стоїть в одній шерезі з іншими феноменами і підкоряється єдиним ритмам буття: то височіє разом з небом (і тоді *«залітають всередину нас ластівки, вільні і радісні»*), то маліє, як комахинка в траві.

На мовному рівні поезія Кордуна постійно повертається до початків, до магічного слова-імені. Поет уподібнюється біблійному Адамові, що дав усьому сушому ймення. У Кордуна суще існувало й до поета, але саме поет, котрий у творчому акті *називає суще*, майже як у М.Гайдеггера", втримує буття й «репрезентує» його в мові *«безмежна неназваність, в імені - берег»*).

Збереження храму буття на землі починається із самозбереження всього сущого. *«Все минає, але не минається»* - цей рядок можна трактувати як «минає, але не минає в собі, не минає себе» (а може, й «не минає безкарно»). Ця частка -ся, що в граматиці називається зворотною, умовно означає як зворотній весь напрямок руху феноменів у світостворі Кордуна. Загальній зникомості та минушості Кордун протиставляє самотуття, але не як замкнену й самозосереджену сталість, а радше як «вічне повернення» до себе у рамках себе, як іменування себе серед світу інших.

Речі можуть не тільки тавтологічно самозаглиблюватися *«земля землиться», «ліси лісисті відхлинають»*), а й виходити поза свої межі, щоби пізнати й прийняти їх. І це цілком закономірно, адже у Кордуна (як і в інших поетів Київської школи) матерія жива й мисляча:

Розв'язалися стиха стежки,
пригадавши, куди ішли;
і дорога взялася себе обганяти,
щоб дізнатись нарешті,
чи вона не безкрая?
(«Ранок»)

Направду світ Кордуна аж ніяк не деіндивідуалізований, як може здатися з огляду на епічний характер цієї поезії, але правда й те, що людина тут досягає самототожності, пізнаючи свою особистість у контексті родового знання. Тому одна з драматичних заглибин, яка подекуди межує з катастрофізмом¹², у поезії Кордуна - це втрата людиною автентичного буття, спричинювана забуттям традицій *«Трембітарі помирають, і вслід за ними помирають бездольні трембіти»*), десакралізацією людського природного життя в сучасній цивілізації. Люди (і речі) добровільно позбуваються самоідентичності (адже *«так важко носити в собі свої начала»*), не бажають обтяжуватися власною інакшістю. У висліді, уподібнюючись, особистості витісняють одна одну з індивідуального простору, зіштовхуються одна з одною аж до взаємного понівечення (цикл «Тихий майстер дитячих іграшок»). Кордун настійно промовляє в оборону онтологічної «власності»:

А гості хибкі як пісок
(у них язиків у роті, як пір'я па
гайворонні)
не змогли вони собою залишитися:
вже коли ми вертали додому-
перекинулися в наші сліди
Побачили гості наш дим-
тут нам більше не жити
(«Гості в слідах»)

Чим може людина себе захистити в світі, якому постійно загрожує сомознищення? У Кордуна вона самоохоронена особистісною та родовою пам'яттю, що протиставляється за-і пе-буттю, а також незмінним вектором

онтологічної зворотності. Ця остання специфіку модерної пропозиції, безпретензійно характеристика відповідає й поезії (і тим значиміше!) зробленої поетами Київської «квадриги» в цілому, а також означає школи.

Примітки

- ¹*Кордун В.* Київська школа поезії - що це таке? // Світовид.- 1997, № 1-2 (26-27).- С.10
- ²*Рубчак Б.* Кам'яні баби чи Світовид? // Світовид. - 1996, № 2 (23).- С.94
- ³*Фізер І.* Передмова до поезії Б.Рубчака. // Поза традиції. Антологія української модерної поезії в діаспорі.- Київ, Торонто, Едмонтон, Оттава, 1993.- С.203
- ⁴*Емерсон Р.У.* Поезія як філософія // Філософська і соціологічна думка.- 1992, №6.- С.52
- ⁵*Моренець В.* Сучасна українська лірика: модель жанру // Сучасність.- 1996, №6.- С.
- ⁶*Кордун В.* Київська школа поезії... - С.9
- ⁷*Ортега-і-Гассет Х.* Вибрані твори.-К., 1994.- С.31
- ⁸Див.: *Фезер І.* Психолінгвістична теорія літератури Олександра Потебні: Метакритичне дослідження.-К., 1996.- С.39
- ⁹Див.: *Моренець В.* Слово, що випало з мовчання філософів // Григорів М. Сади Марії.- К., 1997
- ¹⁰*Москаленко М. В.* Кордун: поезія епічних першоструктур // Світовид.- 1997, № 1-2 (26-27)
- ¹¹*Хайдеггер М.* Слово // Хайдеггер М. Время и бытие.-М., 1993.- С. 305
- ¹²Саме цей аспект, абсолютизуючи, досліджує В.Стус. Див.: Стус В. Про поезію Віктора Кордуна // Кордун В. Сонцестояння.-К., 1992, с 155 - 161.

Summary

In the article the author investigates the Kyiv group of poetry (and Victor Kordun in particular) writing. The specific signs (mythopoetics, activization of the mental archetypes in the individual style, vers libre etc.) of the modern proposal made by these poets are examined.